

Kohteliasta ja kuppikuntaista?

Tiedotustutkimuksen päivien teemaksi oli julistettu ”Mediat ja maailman hahmotaminen”. Ulkomaisia vieraita oli alustajiksi kutsuttu kolme, papereita tai alustuksia työryhmissä esitettiin yli 50.

Avauspäivän iltana alan veteraanit Hamid Mowlana (American University, Washington) ja George Gerbner (University of Pennsylvania) todistivat sekä tutkimuksen että tutkimuskohteen nykytilasta. Tieteelliselle retoriikalle tavalliseen tapaan molemmat näkivät, että nyt ollaan jonkinlaisessa käännekohtassa.

Kiinnostavaa kyllä viestinnän tutkimuksen ja kulttuurin tilaa hahmottaessaan kumpikin turvautui ympäristöongelmista lainattuun metaforaan. Herrat olivat diversiteetin asialla: Mowlana peräänkuulutti kulttuurisen ekologian idean alla suvaitsevaisuutta ja avoimuutta kansainvälisen viestinnän tutkimukseen, Gerbner puolestaan kiertää nykyään saarnaamassa uuden kulttuuriympäristöliikkeen perustamisen puolesta.

Mutta löytyi erojakin. Siinä missä Mowlana suositteli viestinnän tutkijoille tutustumista länsimaisen tieteenhistorian ja

George Gerbner

-filosofian ulkopuolella kehitelyihin käsitteisiin ja perinteisiin, Gerbner loihti kuulijoiden eteen lähes raamatullisen kuvan televisioajasta jonkinlaisena massiivisena viattomuuden katoamisena.

Murroksesta diversiteettiin

Hamid Mowlana on luonut uransa viestinnän globaalien rakenteiden ja ongelmien tutkijana. Tuoreemmissa tutkimuksissaan hän erityisesti keskittynyt kansainvälisten suhteisiin kulttuurisesta näkökulmasta.

Mowlanan käsitys kansainvälisen viestinnän tutkimuksen tilasta oli melko tyly. Todellista monimuotoisuutta ei ole tavoitettu, vaan oppiala on edelleen linoituttanut länsimaisittain määriteltyyn tutkimukseen: joko sen behavioralistisempiin tai tätä vastustavaan, Frankfurtin koulukunnan työn pohjalta ponnistavaan kriittiseen suuntaukseen.

Mowlana luetteli alustuksessaan joukon ajankohtaisia tekijöitä, jotka hänen mukaansa haastavat alan hallitsevat paradigmat. Nämä ristiriitaiset, kansainvälisessä kehityksessä vaikuttavat voimat ulottuvat kansallisvaltioiden suvereniteetin murenemisestä nationalismiin ja etnisten identiteettien vahvistumiseen. Samaa aikaan kun taloudellinen alueellinen integraatio tiivistyy, syntyy uusia ’äänivallattomia’ (Somalia, Palestiina), mutta muodollisesti itsenäisiä valtioita.

Kehitys haastaa kansainvälisen viestinnän tutkimuksen Mowlanan mielestä herkimyymään uudella tavalla kulttuurisille eroille. Vaikka kaikki maailman ihmiset joisivat Coca-Colaa, tämä ei yhdenmukaista heidän arvojaan, asenteitaan ja moraaliaan, hän totesi. Ymmärtääksemme uutta maailmaa, jossa islamilainen maailma kulkee kohti yhä yhtenäisempää identiteettiä ja jossa unohdetuiksi kuvitellut etniset identiteetit leimahtavat konflikteiksi asti, tutkijoiden olisi Mowlanan mielestä avattava silmänsä myös muiden kulttuuripiirien tutkimusten traditioille ja käsitteille. Vasta sitä kautta todellinen globaalinen viestintä — kansainvä-

Hamid Mowlana

lisen viestinnän sijaan — voi saada alkunsa.

Mowlana muistutti myös länsimaisen tieteen velasta islamilaiselle tieteenharjoitukselle. Kokemuksen, luonnon tarkkailun ja historian tuntemuksen perinne pantiin alulle jo Islamin kukoistuskautella ennen renesanssia. Nöyryydessä ja ennakkoluoltomuudessa länsimaisen tieteenperinteen koulimilla viestinnän tutkijoilla on hänen mielestään vielä paljon opittavaa.

”Viestinnän tutkijoiden on antauduttava avoimeen, universaaliin keskusteluun, joka pyrkii tietoisesti ulottumaan kulttuurin ja kielen rajojen yli ja näin luomaan todella globaalin näkökulman tieteenalalle”, Mowlana tiivisti.

Iso joki vie

Epäilemättä suurin osa noin 200 kuulijasta oli yhtä mieltä Mowlanan kanssa. Vastapainoa Mowlanan varovaiselle optimismille tarjosi hänen jälkeensä esiintynyt Gerbner, joka todisti elävästi kulttuuristen merkitysjärjestelmien voimasta.

Jo yli 70-vuotias tutkijaveteraani painoitti aluksi sitä, ettei hänellä ei ole tarjota vaihtoehtoja kulttuurista näkökulmaa. Sitten Gerbner maalasi voimak-

kain, harkituin ja sopivan provosoivin vedoin kuvan kulttuuriteollisuuden luomasta rappion tilasta. Oireellista kyllä, Gerbneriä oli helpompi seurata kuin Mowlanaa: länsimainen pakanakin ymmärtää mistä syntiinlankeemuksessa on kysymys.

Gerbner tiivisti sanomansa visioon suuresta joesta, jossa uimarit eivät näe joen rantoja. Uimarin perspektiivistä näyttää siltä, että ryhmät ja yksilöt uivat eri suuntiin, tulkitsevat kulttuuriteollisuuden sanomat omilla tavoillaan. Näyttää siltä, että monimuotoisuus vallitsee. Lintuperspektiivistä sama toiminta näyttää kuitenkin toiselta. Yksilöiden pyristelyt ovat merkityksellisiä, koska "kukaan ei pakene suurta virtaa".

Jokimetäforalla Gerbner runnasi kuin ohimennen viime vuosien juhlituimman tiedotustutkimuksen teorian "aktiivisesta yleisöstä" — ilman että kukaan tutkija yleisöstä tohti väittää vastaan. Gerbnerin hyvin harjoitellun evankeliumin retorinen voima kesti ainakin tilaisuuden loppuun asti.

Ja kieltämättä Gerbnerin tarinassa oli oma melankolinen viehätyksensä: aiemmin — kulttuurisen monimuotoisuuden aikana — tarinoiden kertominen oli "yhteisön inspiroimaa", "kotitekoista" ja "käsitteellistä". Nyt — television aikakaudella — tarinat ovat "massatuotetta" ja tietyt poliittikan mukaan ohjailtuja.

Räikein esimerkki on tietysti televisioväkivalta, sen volyyymi ja systemaattinen kohdistuminen tiettyihin ryhmiin. Näin syntyy globaali epävarmuuden ja turvattomuuden ilmapiiri, joka luo tilauksen kovalle vallankäytölle.

Uusi allianssi

Astetta lähemmäs kuulijan arkipäivää tuli perjantaiamuna luennoinut norjalainen yleisradiotutkija Trine Syvertsen Oslon yliopistosta. Julkisen palvelun kriisiä jäsentänyt Syvertsen näki, että yleisradioyhtiöiden lupamaksujen ja roolin turvaamiseksi on syntymässä uusi allianssi, jossa poliittisen ja kulttuurisen eliitin edut

asettuvat yksin markkinaintressien kanssa.

Tässä uudessa kaupallis-poliittisessa synteessä kaupalliset kanavat myöntävät siihen, että julkinen palvelu on olemassa ja rahoitetaan lupamaksuin, mutta samalla tehdään entistä selvemmäksi se, ettei uusi julkinen palvelu saa kilpaila kaupallisten kanssa niiden keinoin. Edut sovituvat toisiinsa. (Syvertsenin sanomasta enemmän tässä lehdessä julkaisussa haastattelussa)

Työryhmien kokoontumiselle oli varattu aikaa runsaat neljä tuntia. Se oli selvästi liian vähän. Päätösneuvottelussa moni ryhmän vetäjä käytti osan viiden minuutin referaatistaan todetakseen, että syventyminen ei oikein onnistunut annetun ajan puitteissa.

Noin puolet työryhmien vetäjistä kirjoitti Tiedotustutkimus -lehdelle pyydytyn tiivistelmän tai raportin työskentelystä. Yli 50 alustuksesta hiukan toistakymmentä oli kirjattu paperille. Seuraavassa niiden pohjalta valikoituja huomioita isossa salissa näkymättömämmäksi jääneistä annista.

Muutokseen koneistoissa

Naistutkimuksen ryhmässä esiteltiin kahden televisio-ohjelman lähilukua, naisten uutistoimiston toimintaa ja pohdittiin television yleisötutkimuksen sukupuolettomuutta. Niin aikuisille (pornomallista kertova dokumentti) kuin lapsillekin (lastenohjelmat) suunnatut ohjelmat näyttävät edelleen jäävän kiinni patriarkaalisesta kulttuurin uusintamiseen, tekijöiden päinvastaisista pyrkimyksistä huolimatta. Naisten uutistoimiston juttujen käyttö (Womens Feature Service) suomalaisissa tiedotusvälineissä on lähes-tulkoon loppunut.

Vaikka feministinen yleisötutkimus on ainakin vuosikymmenen vanhaa, on Suomessa edelleen tehty yleisötutkimuksia, joissa sukupuolen merkitys on lähes pyrityä piilottamaan. Ryhmässä arveltiin, että Yleisradion näkemys yhtenäisestä kansasta ja sen rooli tutkimuksen

toteuttajana vaikuttavat tähän suuntaan. Naistutkimuksen ryhmä päätyi siihen, että naisliike tarvitsee edelleen lisää tietoa patriarkaalisesta kulttuurin alistamisen mekanismeista. Myös omat kokemukset 'toisin' tekemisen tavoista pitäisi saada välitettyä viestinnän koneistoihin.

EU kuin Kekkonen sairaus

Euroopan integraation julkisuutta käsitellyt ryhmä kuuli käynnissä olevan tutkimusprojektin tutkijoiden alustuksia (ks. Heikki Heikkilän ja Tuomo Mörän artikkelit, Tiedotustutkimus 4/1993). Ryhmässä esiteltiin myös tutkimusta kansalaisten integraatiotietämyksestä.

Tutkijoiden alustuksia kommentoinut Helsingin Sanomien pitkäaikainen Brysselin kirjeenvaihtaja Renny Jokelin muistutti siitä, että toimittajan asema ei integraatioutisoinnissa ole helppo. Tiedotusvälineet eivät vielä tiedä, onko EU kymmenen vuoden päästä hyvä vai huono ratkaisu. Jokelin vertasi aihetta Kekkonen sairauden peittelyyn ja kasinotalouden nousukauden sankaritarinoihin: lisäksi kriittisyys tuskin olisi pahasta.

Kansalaisten tiedontaso on ryhmässä raportoidun tutkimuksen mukaan melko hyvä. Käytännönläheiset kysymykset ovat paremmin hallussa kuin teoreettiset käsitteet. Monien mielestä omat pohjatiedot ovat kuitenkin liian heikot ja tosiasioiden erottaminen arvostuksista on perin vaikeaa.

Epälineaarista kohti

Organisaatiotutkimuksen työryhmässä esitellyt alustuksia yhdisti tyytymättömyys perinteisiä viestintää selittäviä malleja kohtaan. Lineaarinen ja lähettäjakeskeinen viestintämalli ei enää tunnu heidelmöittävän keskustelua.

Uutta potkua organisaatiaviestinnän kehittämiseen ja ymmärtämiseen etsittiin muun muassa kaaosteoriasta. Kaaosteoria näyttäisi tavoittavan paremmin organisaatiaviestinnän todellisuudelle tuttuja seikkoja kuten dynaamisuutta, en-

nostamattomuutta ja herkkyyttä muutoksille (vrt. Pekka Aulan artikkeli tässä numerossa). Esimerkkitapauksena uutta teoriaa esiin kutsuvista tutkimusprojekteista ryhmässä käsiteltiin muun muassa EU-kampanjointia, jonka kuvaaminen perinteisillä malleilla on osoittautunut vaikeaksi: mukana on useita toisiinsa vaikeuttavia toimijoita, joiden jatkuvasti muuttavat kampanjat muokkaavat toisiaan.

Radio ja televisio

Radio- ja televisiotutkimuksen teemaryhmässä liikuttiin laajalla alueella. Alustukset jakautuivat kutakuinkin tasan välineiden kesken.

Radiotutkimus näyttää olevan viriämisen tilassa. Tutkimusta hedelmöittävästi niin yliopistoissa herännyt kiinnostus radiota kohtaan, yleisradion tutkijoiden pyrkimys hakea yhteyttä akateemiseen tutkimukseen (ja halu irrottautua työnantajan tulostavoitteista) kuin välineen kaupallistuminen ja julkisen vallan toimilupapolitiikka, jotka lisäävät tutkimustiedon kysyntää. Tutkimuksen kohteeksi näyttävät erityisesti nousevan tuotantotekniikan ja ohjelmiston kehitys, yleisöuhde ja sen muutokset sekä radioilmaisuus. Suuren yhtenäisen teorian sijaan kaivattiin käytännönläheistä ja soveltavaa tutkimusta.

Televisiotutkimuksen alustukset käsitelivät tutkimuksen laadullista käännettä, Tarmo Malmberg luonnehti reseptionismia myös 'narsismiksi'. Television tulevaisuutta mietittiin myös interaktiivisena välineenä: Hannu Eerikäinen peräänkuulutti medioissa tapahtuvan interaktiivisuuden sijaan todellista interaktiota, ihmisten välistä kohtaamista välineiden ulkopuolella (ks. Eerikäisen artikkeli Elävän kuvan vuosikirjassa). Television kannavauudistusta arvioi Martti Soramäki arveli asiaohjelmien korostuneen liikaa TV 1:n parhaan ajan ohjelmistossa, mikä kostautui katselijoiden menetyksenä.

Vaalikuhinaa

Eniten osallistujia taisi olla työryhmässä "Mielikuvat presidentinvaaleissa". Käynnissä olleet vaalit nimettiin ryhmässä 'kaikkien aikojen imago- ja mediavaaleiksi', joissa tiedotusvälineiden merkitys ehdokasasettelussa ja asetelmien muovaamisessa oli ennennäkemätön.

Paria päivää ennen ensimmäistä vaalikierrosta tutkijoiden tuomioksi tuli, että Ahtisaaren mediataitojen puute murskasi tiedotusvälineiden hänelle luoman suosion, että Rehn oli nousemassa pääehdokkaiden joukkoon juuri kyvyllään käyttää hyväkseen julkisuustaitojansa ja että rajuimman imagokampanjan kävi sittenkin Väyrynen. Ryhmässä vierailut yhdysvaltalainen Hall Himmelstein ihmetteli negatiivisen kampanjoinnin puuttumista Suomesta. Tätä vasten melko lohdullisen kuvan äänestäjistä antoi toisella kierroksella se, että Rehniin turvautuminen Ahtisaaren kritisoimiseen sovinismista ja vastuun pakoilusta taisi sitenkin kääntyä häntä itseään vastaan. Kiltin kampanjoinnin perinne vaikuttaa meillä vielä vahvasti.

Ryhmässä analysoitiin myös ehdokkaiden imagoja. Jälkeenpäin voi todeta, että toiselle kierrokselle selvisivät isoäiti, jonka hahmossa Punahilkka ja susi sulautuivat yhteen ja vieraisissa maissa urotekoja tehnyt, meren takaa tullut muukalaisankari.

Kriisijournalismi

Kriisien journalistiseen käsittelyyn keskittyneen ryhmän alustajista kaksi tuli Pohjoismaista. Soilikki Vettenranta (Trondheimin yliopisto) kertoi Norjan viranomaisen ja toimittajien kiistoista erilaisten kriisien sattuessa. Hänen mielestään toimittajat usein paisuttelevat yleisön paniikkireaktioita turhaan: tutkimusten mukaan vain noin 1-3 prosenttia ihmisistä joutuu erilaisten katastrofien aikana jonkinlaiseen paniikkitilaan, muut ryhtyvät johtamaan tai tottelemaan. Vetterrannalla on omia kokemuksia muun

muassa tiedottamisesta Tshernobylin ydinvoimalaonnettomuuden ajoilta. Ruotsissa, Örebron yliopistossa työskentelevä Stig Arne Nordstedt puolestaan oli huolissaan siitä, että journalistien tuki viranomaisille saattaa kriisien sattuessa antaa viranomaisille mahdollisuuden ylittää valtuutensa.

Ryhmässä pohdittiin myös armeijan PR-toiminnan tavoitteita ja journalismin kykyä hahmottaa kansainvälisiä kriisejä kylmän sodan jälkeisessä, ei enää kaksinapaisessa maailmassa. Myös viestinnän tutkimuksen rooli kriisien yhteydessä puhutti: pitäisikö tutkimuksen keskittyä enemmän journalismin arkeen kuin sen 'suuriin hetkiin'.

Taloustutkimuksen erityisryhmässä käsiteltiin syksyn 1993 roskaopankkiiutisointia (vrt. Tapani Huovilan juttu tässä numerossa). Viestinnän taloutta käsittelevässä ryhmässä keskusteltiin tuottavuudesta, kilpailukyvyistä, viestinnän markkinoiden muutoksista, viestinnän keskittymisestä ja sen tulopohjan muutoksista tulevaisuudessa. Hypermediaryhmässä pidettiin neljä alustusta, joissa pohdittiin hypermedian tutkimuksen lisäksi sen soveltamista muun muassa journalismissa ja kirjastoissa.

Kulttuurista metaforien äärelle

Kulttuurijournalismin ryhmän useimmin lausuttu nimi oli Pierre Bourdieu, jolla tuntuu etenkin olevan annettavaa etenkin kulttuurikirjoittelun erittelijöille. 1950- ja 60-luvun elokuvajournalismin ja Teinilehden kulttuurisen roolin lisäksi alustuksissa kehiteltiin yleisempiä teoreettisia malleja (ks. Merja Hurrin ja Ari Kivimäen artikkelit tässä numerossa) ja pohdittiin muun muassa narratologian soveltumista kulttuurijournalismin analyysiin.

Metaforien merkitystä maailman ymmärtämisessä ja hahmottamisessa käsiteltyä työryhmä keskusteli C.S. Peircen perinnöstä, Baltian maiden kuvaamisen retorikasta, tavallisuuteen vetoamisesta retorisenä strategiana ja Paul Ricoerin metaforan teoriasta.

Alustuksissa todettiin muun muassa että Baltian itsenäistymisprosessi on loihdittu — lähinnä journalismissa — esiin aivan samanlaisia analogioita ja retorisia ilmaisuja kuin 1920-luvulla. Tavallisuuteen vetoamisen esimerkkinä nostettiin esille poliitikkojen tapa vedota 'maan tapaan' puhuttaessa entisistä yhteyksistä Neuvostoliittoon: tapaan viittaaminen on ollut yritys välttää yksilöllistä vastuuta. Ryhmän työskentely päättyi kysymykseen erilaisista kielipeleistä tai perheistä, jotka vasta tekevät ilmauksista merkityksellisiä.

Hajautunut yhteisö

Suomalainen viestinnän tutkijoiden joukko näyttää olevan kohtuullisen vireä yhteisö. Jokaisessa työryhmässä riitti alustajia, lähes kaikki valittivat aikapulaa ja sitä, ettei ehditty kunnolla syventyä keskusteluun. Näyttäisi siltä, että kahden

vuoden kuluttua työryhmille pitäisi varata selvästi enemmän aikaa: neidän ovat päivien kotimainen substanssi.

Työryhmien papereiden läpikäynti luo myös kuvan melko hajautuneesta yhteisöstä. On tietysti hyvä, että yhteisiä ongelmia pohtivat tutkijat pääsevät keskenään syventymään omiin aiheisiinsa. Mutta päivien kotimaisen annin 'hautaminen' asianharrastajien sisäisiin istuntoihin jättää vastaamatta siihen haasteeseen, jonka valtakunnalliset päivät voisivat ainakin asettaa itselleen: millä tavalla eri näkökulmat ja aiheet asettuvat suhteeseen toisiinsa?

Päiville osallistujan kokemus tiedotustutkimuksen tilasta jää ikävällä tavalla hajanaiseksi. Ensin kohdataan ulkomaiset vieraat, joille ollaan kohteliaita. Sitten tavataan kotimaiset samaan alaan erikoistuneet kollegat, joiden argumentit ovat yleensä etukäteen tuttuja. Päätösistunnossa kuullaan hätäisiä raportteja mui-

den työryhmien liian tiiviillä aikataululla vedetyistä istunnoista. Varastaakseni idean Gerbneriltä: kiinnostaako ketään, mihin suuntaan iso virta vie?

Yhdessä kuppilakeskustelussa kuulemani ehdotus voisi olla harkitsemisen arvoinen. Ehkä ensi kerralla ainakin yksi pääalustajista voisi olla kotimaasta. Se voisi lisätä keskustelua, luoda mahdollisuuksia erityisten aiheiden ja näkökulmien väliselle keskustelulle. Se voisi myös luoda hiukan laajempaa kiinnostusta päiviä kohtaan ja tuoda nykyään kaikkien kaipaamaan näkyvyyttä kansallisissa viestimissä. Nyt tärkeimmät välineet kävivät siteeraamassa Gerbneriä (tosin TV-uutisten juttu ehti hapantua parilla viikolla ennen esittämistään). Järjestävillä yhdistyksillä on taas kaksi vuotta aikaa yrittää ylipuhua joku kotimaisista tutkijoista.

Risto Kunelius